

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

TEZĂ DE DOCTORAT

**Jurnalul personal ca formă de mărturie și memorie culturală în timpul
celui de-al Doilea Război Mondial**

Rezumat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. habil. Călin Teuțișan

Doctorand:

Carmen-Ancuța Morari

CLUJ-NAPOCA

2026

CUPRINS

Argument	5
-----------------------	----------

CAPITOLUL I

JURNALUL PERSONAL. PRELIMINARII TEORETICE	11
--	-----------

1.1.Genuri, specii și categorii (auto)biografice, între existență și creație.....	11
--	-----------

1.2. Jurnalul personal.....	21
------------------------------------	-----------

1.2.1. Terminologii și definiții	21
--	----

1.2.2. Istoria occidentală a jurnalului personal.....	22
---	----

1.2.3. Teorii ale jurnalului în spațiul occidental.....	32
---	----

1.2.4. Istoria jurnalului românesc	42
--	----

1.2.5. Receptarea critică în literatura română – între contestare și legitimare	46
---	----

1.2.6. Spre o posibilă poetică a jurnalului personal	51
---	-----------

1.2.6.1. Autenticitatea	51
-------------------------------	----

1.2.6.1.1. Între sinceritate și mirajul ei.....	52
---	----

1.2.6.1.2. (Cvasi-)simultaneitatea și fenomenologia memoriei.....	54
---	----

1.2.6.1.3. Spontaneitatea	54
---------------------------------	----

1.2.6.1.4. Confidențialitatea	55
-------------------------------------	----

1.2.6.2. Calendaritatea.....	56
------------------------------	----

1.2.6.3. Fragmentarismul.....	59
-------------------------------	----

1.2.7. Clasificări tematice.....	60
----------------------------------	----

1.2.7.1. Jurnalul exterior.....	61
---------------------------------	----

1.2.7.2 Jurnalul interior	61
---------------------------------	----

1.2.7.3. Jurnalul mixt.....	62
-----------------------------	----

1.2.8. Funcțiile scrierii diaristice	62
---	-----------

1.2.8.1. Funcții estetice.....	63
--------------------------------	----

1.2.8.1.1 Perfecționarea stilului.....	63
--	----

1.2.8.1.2. Arta.....	64
----------------------	----

1.2.8.2. Funcții personale	67
----------------------------------	----

1.2.8.2.1. (Auto)investigația.....	67
------------------------------------	----

1.2.8.2.2. Perfecționarea.....	68
--------------------------------	----

1.2.8.2.3. Funcția mnemotehnică	69
---------------------------------------	----

1.2.8.2.4. Eliberarea emoțiilor.....	70
1.2.8.2.5. „Extrema urgență”	71
1.3. Corolar.....	71

CAPITOLUL AL II-LEA

JURNALUL PERSONAL ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.

DE LA MĂRTURIA INDIVIDUALĂ LA MEMORIA CULTURALĂ	74
2.1. Jurnalul de criză.....	74
2.1.1. Contribuții teoretice și critice asupra jurnalului de criză	82
2.1.2. Funcțiile jurnalului de criză	88
2.1.2.1. Funcția de rezistență și de conservare a identității	89
2.1.2.2. Funcția testimonială	94
2.1.2.3. Funcția etică	99
2.2. Jurnalul ca reprezentare a memoriei recuperatorii. De la memorie la postmemorie .	103
2.2.1. Memoria individuală și colectivă	106
2.2.2. Instituționalizarea memoriei.....	109
2.2.2.1. Pierre Nora și „locurile memoriei”	110
2.2.2.2. Jan Assmann: de la memoria comunicativă spre memoria culturală	111
2.2.2.2.1. Memoria comunicativă (das communicative Gedächtnis)	111
2.2.2.2.2. Memoria culturală (Das kulturelle Gedächtnis)	113
2.2.2.3. Aleida Assmann: canonul și arhiva	115
2.2.2.3.1 De la memoria individuală la memoria culturală	116
2.2.2.3.2. Memoria funcțională și memoria arhivată	117
2.2.2.4 Postmemoria.....	120
2.3. Memoria și narațiunile publice ale regimurilor totalitare din Europa celui de-al Doilea Război Mondial.....	122
2.4. Reprezentări colective și culturale ale fascismului și ale Holocaustului românesc în memoria publică.....	126
2.5 Transferul memoriei și literatura ca formă de materializare	130
2.6. Corolar.....	142

CAPITOLUL AL III-LEA

SCRIERI DIARISTICE ALE EVREILOR ÎN ANII '30-'40.....	145
3.1. Memoria persecuției din Vechiul Regat	145
3.1.1. Jurnal de existență. Mihail Sebastian.....	144
3.1.1.1. Programul diaristic	149
3.1.1.2. Jurnalul politic.....	160
3.1.2. Jurnal de persecuție. Emil Dorian	169
3.1.2.1. Practica diaristică	171
3.1.2.2. Jurnalul conștiinței etice.....	177
3.1.3. Jurnal de idei. B. Brănișteanu.....	188
3.1.3.1. Programul diaristic	191
3.1.3.2. Jurnalul comentariului critic.....	198
3.1.4. Jurnal de camuflaj ideologic. Maria Banuș	208
3.1.4.1. Poetica diaristică hibridă	210
3.1.4.2. Jurnalul angajamentului ideologic	219
3.2. Memoria concentrării și a deportării din Bucovina.....	224
3.2.1. Jurnal de ghetou. Miriam Korber-Bercovici.....	224
3.2.1.1. Practica diaristică	225
3.2.1.2. Jurnalul adolescenței întrerupte de istorie	230
3.2.2. Jurnal de lagăr. Arnold Daghani	240
3.2.2.1. Configurația discursului diaristic	243
3.2.2.2. Jurnalul artistului în detenție	245
3.3. Memoria concentrării și a deportării din Transilvania de Nord	257
3.3.1. Jurnal de ghetou. Éva Heyman.....	257
3.3.1.1. Structura discursului diaristic.....	260
3.3.1.2. Jurnalul copilăriei amenințate	264
3.3.2. Jurnal de lagăr. Ana Novac.....	273
3.3.2.1. Poetica diaristică hibridă	278
3.3.2.2. Jurnalul supraviețuirii în detenție	291
3.4. Memorie individuală, memorie colectivă și memorie culturală.....	303
CONCLUZII.....	306
BIBLIOGRAFIE	311

Cuvinte cheie: *literatură autobiografică, jurnal de criză, Holocaust, antisemitism, identitate evreiască, mărturie, memorie colectivă, memorie culturală, postmemorie, martor moral.*

Rezumat:

Lucrarea de față se înscrie în aria de intersecție dintre literatura confesivă, istoria culturală a secolului al XX-lea, studiile asupra memoriei și cercetarea discursurilor testimoniale, urmărind transformările pe care jurnalul personal le cunoaște atunci când este confruntat cu violența istoriei. În centrul cercetării se află scrierile diaristice ale unor autori evrei din spațiul românesc, redactate în anii '30–'40 sau în proximitatea directă a experiențelor brutale pe care le consemnează. În această ipostază, ele nu mai funcționează exclusiv ca exerciții de introspecție ori de autoscopie, ci se constituie în forme ale mărturiei, acte de rezistență simbolică și suporturi ale memoriei culturale.

Fracturile istorice ale secolului al XX-lea, generate de ascensiunea regimurilor totalitare și autoritare, au produs o destabilizare radicală a subiectului, iar comunitatea evreiască s-a aflat printre cele mai vulnerabile categorii afectate de acest proces. Evreul devine, în interiorul acestor configurații ideologice, străinul, exclusul, ținta predilectă a unei politici a stigmatizării și eliminării, expus arbitrarului, umilinței, persecuției, deportării și, uneori, exterminării. Astfel, jurnalul devine spațiul în care se înregistrează simultan fragilizarea identității, presiunea istoriei și efortul de a conserva urmele unei existențe amenințate.

Actualitatea temei derivă și din faptul că, pe măsură ce ultimii martori direcți ai persecuțiilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial dispar, posibilitatea unei mărturii nemediate, nefiltrate retrospectiv de istorie, se restrânge inevitabil. În această situație, jurnalele redactate contemporan evenimentelor capătă o valoare aparte, întrucât timpul mărturisirii se află în proximitatea timpului trăit, iar textul păstrează tensiunea, spaima, luciditatea ori confuzia subiectului prins în desfășurarea unor evenimente pe care nu le poate înțelege întotdeauna în totalitate, dar pe care simte nevoia să le fixeze în scris. În lipsa unor forme de reactualizare critică – cărți, muzee, obiecte testimoniale, fotografii, arhive, practici comemorative –, trecutul traumatic riscă nu doar să se estompeze, ci și să fie distorsionat prin selecții ideologice, narațiuni publice concurente ori uitare.

Demersul de față pornește de la premisa că jurnalul personal redactat în contexte de criză istorică trebuie înțeles într-o dublă perspectivă: pe de o parte, ca specie a literaturii autoreferențiale, cu toate ambiguitățile și mobilitatea frontierelor sale; pe de alta, ca discurs testimonial și vehicul al memoriei, capabil să depășească sfera biograficului pentru a participa la configurarea unei memorii colective și culturale. Lucrarea urmărește, așadar, felul în care jurnalul redactat de autori evrei din România în anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial și pe parcursul acestuia funcționează nu numai ca document al vieții, ci și ca mijloc de conservare a unei memorii amenințate.

Obiectul, scopul și întrebările cercetării

Obiectul cercetării îl constituie analiza jurnalelor personale ale unor autori evrei originari din spațiul românesc, din perspectiva transformării funcțiilor tradiționale ale jurnalului intim sub presiunea persecuției antisemite. Miza centrală nu rezidă doar în identificarea unor teme diaristice recurente, ci în surprinderea modului în care o practică în mod tradițional autodestinată și reflexivă se convertește într-o formă de mărturie și într-un instrument de transmitere a memoriei.

Scopul cercetării este de a evidenția felul în care aceste scrieri își depășesc funcția clasică de activitate privată, configurându-se, în contextul regimurilor autoritare și totalitare, ca formă de autoconservare, de rezistență simbolică, de arhivare a experienței și de materializare a memoriei. În subsidiar, lucrarea urmărește să demonstreze că jurnalul de criză, departe de a fi un simplu suport al rememorării, intervine activ în configurarea reprezentărilor despre trecut și participă la constituirea unei memorii culturale a persecuției.

Întrebările de cercetare care organizează acest demers sunt următoarele: cum se configurează jurnalul personal ca formă discursivă flexibilă, situată între document personal, practică de scriere și exercițiu literar? În ce fel se transformă, în condițiile totalitarismului, dintr-o practică de autocunoaștere într-un instrument de autoconservare, de rezistență și de mărturie? Cum se modifică statutul eului diaristic, constrâns să părăsească intimitatea pură și să își asume rolul de martor al istoriei și de martor moral? Prin ce mecanisme experiența individuală dobândește semnificație colectivă și ajunge să fie integrată în memoria culturală? În ce măsură jurnalele analizate pot funcționa ca obiecte testimoniale, „figuri ale amintirii” ori „locuri ale memoriei” capabile să medieze, transgenerațional, experiența traumei?

Metodologie și cadru teoretic

Din punct de vedere metodologic, cercetarea propune o analiză narativ-discursivă a jurnalelor incluse în corpus, dublată de o abordare teoretică a jurnalului din perspectiva convențiilor genului și a mutațiilor sale istorice. Fundamentele teoretice ale investigației se sprijină, mai întâi, pe studiile consacrate literaturii autobiografice și diaristice – Philippe Lejeune, Georges Gusdorf, Maurice Chapelan, Michèle Leleu, Béatrice Didier, Alain Girard, Gustav René Hocke, Pierre Pachet, Françoise Simonet-Tenant ș.a. –, la care se adaugă contribuțiile criticii românești dedicate jurnalului și scrierilor confesive, reprezentate, între alții, de Eugen Simion, Silvian Iosifescu, Ioan Holban, Gheorghe Glodeanu, Dan C. Mihăilescu etc.

Acestui prim palier i se adaugă cercetările despre jurnalele redactate în contextul războiului și al Holocaustului, unde devin esențiale contribuțiile lui Hélène Camarade, Arvi Sepp, Rachel Feldhay Brenner, Alexandra Garbarini, Victoria Stewart, Alexandra Zapruder, David Baol, Amos Goldberg, David Patterson ori Eryk Tahvonen. În completare, reflecțiile asupra terorii și dezumanizării formulate de Hannah Arendt, alături de perspectiva interdisciplinară a lui Shoshana Felman și Dori Laub asupra mărturiei și traumei, furnizează instrumente decisive pentru înțelegerea relației dintre experiențele extreme și discursul diaristic.

Un al treilea nucleu teoretic, fundamental pentru această teză, este reprezentat de *memory studies*. Conceptul de memorie colectivă, formulat de Maurice Halbwachs, evidențiază dependența memoriei individuale de cadrele sociale ale grupului. Distincția dintre memoria comunicativă și cea culturală, propusă de Jan Assmann și dezvoltată ulterior de Aleida Assmann, permite înțelegerea proceselor de selecție, mediere și instituționalizare prin care experiențele individuale sunt integrate în memoria publică, alături de dimensiunea etică și de ideea unui contract transgenerațional al mărturiei. În aceeași direcție, Marianne Hirsch analizează mecanismele postmemoriei, iar Astrid Erll definește literatura ca mediu privilegiat al transmiterii memoriei culturale.

Noutatea cercetării

Noutatea cercetării se configurează pe mai multe paliere. Mai întâi, teza propune o lectură integratoare a jurnalului evreiesc din spațiul românesc, situat la confluența dintre literatura autobiografică, studiile memoriei și istoria culturală a Holocaustului, privilegiind o perspectivă care urmărește simultan forma discursivă, funcția testimonială și capacitatea

textului de a deveni suport al memoriei culturale. În al doilea rând, cercetarea recuperează și pune în relație texte insuficient valorificate în exegeza românească: dacă jurnalele lui Mihail Sebastian sau ale Mariei Banuș au beneficiat de o atenție critică mai constantă, alte scrieri – Emil Dorian, B. Brănișteanu, Miriam Korber-Bercovici, Arnold Daghani, Éva Heyman, Ana Novac – rămân insuficient valorificate, în pofida interesului suscitāt uneori în afara spațiului autohton. În același context, jurnalul de criză este analizat ca specie distinctă, ale cărei convenții – simultaneitatea, calendaritatea, spontaneitatea sau autenticitatea – se relativizează sub presiunea terorii, fără ca această instabilitate să diminueze valoarea textelor, ci, dimpotrivă, să le definească specificitatea. Nu în ultimul rând, lucrarea insistă asupra transformării acestor jurnale în forme ale memoriei culturale, capabile, prin conservare și punere în circulație, să devină „texte culturale” și „obiecte testimoniale”, contribuind la recuperarea unei memorii încă fragile și contestate în spațiul românesc.

Limitele cercetării

Orice demers de acest tip implică și o serie de limite. În primul rând, analiza vizează exclusiv jurnalele apărute în volum, nu și materialele aflate în arhive, inaccesibile sau insuficient editate. În al doilea rând, corpusul este constituit din texte disponibile în limba română, inclusiv prin traduceri, ceea ce presupune, inevitabil, medierea limbii originale. De asemenea, selecția a fost orientată de relevanța pentru obiectivul cercetării, fără pretenția exhaustivității; prin urmare, teza nu inventariază totalitatea jurnalelor evreiești redactate în perioada războiului, ci propune un corpus reprezentativ pentru principalele forme de experiență analizate: marginalizarea din capitală, concentrarea în ghetou, deportarea, lagărul de muncă forțată și detenția concentraționară nazistă. În sfârșit, accentul cade asupra modului în care aceste texte funcționează ca mărturie și memorie, nu asupra unei editări filologice ori genetice a manuscriselor.

Structura lucrării

Lucrarea este organizată în trei capitole, precedate de *Argument* și urmate de *Concluzii*.

Primul capitol, „**Jurnalul personal. Preliminarii teoretice**”, urmărește delimitarea jurnalului în interiorul literaturii confesive și investighează statutul său genologic, terminologiile concurente, istoria occidentală și românească a jurnalului, receptarea critică și posibilitatea unei poetici diaristice.

Al doilea capitol, „**Jurnalul personal în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. De la mărturia individuală la memoria culturală**”, analizează jurnalul de criză, funcțiile sale specifice și trecerea de la memoria individuală la memoria colectivă și culturală, prin interpretare și recunoaștere la nivel public și cultural.

Ultimul capitol, „**Scrieri diaristice ale evreilor în anii '30-'40**”, este consacrat analizei corpusului, prin studii de caz grupate în funcție de tipul de experiență istorică: persecuția din Vechiul Regat, deportarea și concentrarea din Bucovina, respectiv experiența ghetoului și a lagărului în cazul diaristelor din Transilvania de Nord.

Capitolul I. Jurnalul personal: Preliminarii teoretice

Analiza cadrului teoretic evidențiază, înainte de toate, caracterul fluctuant al literaturii autoreferențiale. Până în anii '90, majoritatea studiilor europene includeau aceste texte în clasa genului autobiografic, însă evoluția spectaculoasă a domeniului și avalanșa scrierilor confesive au impus apariția unor categorii mai largi. Astfel, pe lângă „gen autobiografic”, circulă formule precum „l'écriture de soi”, „ego-documente”, „selbstzeugnisse” („mărturie a sinelui”) sau „life-writing”, semn că avem de-a face cu un câmp deschis, traversat de interferențe și reconfigurări, în interiorul căruia scrierile confesive își negociază continuu statutul între convenție și abatere. De aici se desprinde una dintre observațiile de fond ale cercetării: nu există scriere personală „pură”. Jurnalul, autobiografia, memorialistica, eseu, corespondența sau chiar ficțiunea intră frecvent în dialog și coexistă, în proporții variabile, în numeroase texte. Elasticitatea frontierelor acestor discursuri justifică nu doar dificultatea încadrării metodologice, ci și fertilitatea lor teoretică.

În cazul jurnalului, instabilitatea este și mai accentuată. Multiplicitatea denumirilor – *note zilnice, însemnări personale, cronici, caiet, carnet, album, roman indirect, document de însoțire, reportaj al interiorității* – indică pluralitatea funcțiilor și a formelor pe care această scriere le poate îmbrăca. În lucrare se optează pentru distincția dintre „jurnal intim” și „jurnal personal”: primul desemnează acele texte publicate fără voia diaristului, al doilea acele scrieri pentru care orizontul publicării este, măcar latent, prezent. Această nuanță devine importantă în cazul jurnalelor redactate sub presiunea istoriei, unde confidențialitatea este adesea subminată de nevoia anticipării unui viitor cititor.

Istoria jurnalului confirmă, la rândul ei, statutul său mobil. După o lungă gestație în epoca medievală, în care predomină forme precum jurnalul de bord, de contabilitate ori jurnalul spiritual, jurnalul personal capătă o expresie mai fermă în modernitate, odată cu

afirmarea individualității și cu consacrarea intimității ca valoare culturală. Dacă, într-o primă etapă, jurnalele sunt mai degrabă orientate spre extimitate – către exterior, către lumea observată –, abia spre finalul secolului al XVIII-lea apar mai frecvent paginile în care sunt explorate profunzimile sinelui. Metafora jurnalului ca „barometru al sufletului” surprinde foarte bine acest paradox: el consemnează, cu regularitate mai mare sau mai mică, fluctuațiile interioare ale eului, dar nu încetează să păstreze raportul cu exteriorul. În secolul al XX-lea, pe fondul crizei omului modern și al deconstrucției identitare pe care acesta o traversează, jurnalul își sporește atractivitatea. Caietul cu însemnări personale devine locul unde se confirmă, se problematizează sau se reconstruiește sentimentul identității. Omul modern, fisurat, instabil, adesea înstrăinat de sine, se întoarce către jurnal pentru a da formă discontinuităților interioare. În acest sens, jurnalul apare nu doar ca document, ci și ca exercițiu de reîntregire a subiectului.

În ceea ce privește receptarea critică, jurnalul a oscilat între discreditare și legitimare. Considerat adesea o „Cenușăreasă a literaturii”, un discurs periferic, un text neinteresant estetic ori doar utilitar, el a fost reevaluat treptat, atât în spațiul occidental, cât și în cel românesc. Două direcții majore de interpretare se detașează: prima separă jurnalul de literatură pentru a-i conserva autenticitatea; cealaltă îi admite o valoare estetică tocmai prin apropierea de ficțiune ori prin calitatea scriiturii. Dincolo de aceste poziții, ceea ce se confirmă este caracterul proteic al speciei. Astfel, pe baza convențiilor sale istorice, jurnalul poate fi descris printr-o poetică relativă: autenticitatea, sinceritatea, spontaneitatea, simultaneitatea, confidențialitatea, calendaritatea și fragmentarismul. Totuși, niciuna dintre aceste clauze nu este absolută. Fragmentarismul rămâne, poate, singura constantă robustă; celelalte devin vulnerabile odată ce jurnalul se apropie de spațiul public ori este redactat în condiții dificile. Din punct de vedere tematic, se disting jurnale exterioare, interioare și mixte, iar din punctul de vedere al funcțiilor, această specie poate fi șantier de creație, exercițiu de autoscopie, exil al sinelui, instrument de perfecționare, arhivă a microistoriilor, spațiu al eliberării emoțiilor și, deja în anumite situații, testimonial al urmelor eului în luptă cu istoria.

Capitolul al II-lea. Jurnalul personal în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. De la mărturia individuală la memoria culturală

Cel de-al Doilea Război Mondial și regimurile sale autoritare provoacă o mutație decisivă a scriiturii diaristice. Publicarea în masă a jurnalelor este întreruptă, iar jurnalul se retrage în sertar, devenind clandestin, riscant și, uneori, interzis. Într-un astfel de context,

consemnarea privată dobândește valoarea unui act de rezistență, ceea ce justifică definirea jurnalului drept „gen literar al rezistenței” (Hélène Camarade). În lucrare, această specie este desemnată drept „jurnal de criză”, după Mihai Zamfir, fiind determinată de un context exterior disruptiv, capabil să fractureze identitatea și să destabilizeze subiectul. În această ipostază, convențiile tradiționale ale jurnalului se relativizează: calendaritatea devine mai flexibilă, simultaneitatea și spontaneitatea se fisurează, iar autenticitatea nu mai poate fi înțeleasă ca o simplă redare fidelă a faptelor, ci ca expresie a unei experiențe filtrate prin frică, traumă și limitele limbajului. Miza acestor scrieri nu este reproducerea obiectivă a evenimentelor, ci modul în care acestea sunt trăite și exprimate.

Din perspectiva Hannei Arendt, jurnalele pot fi citite ca urme ale unei tensiuni între dominația totalitară și spontaneitatea subiectului, amenințată prin distrugerea statutului juridic, moral și individual. În completare, reflecțiile lui Felman și Laub evidențiază funcția terapeutică a mărturiei, jurnalul devenind un spațiu al reordonării experienței traumatice și o formă de rezistență interioară. Totodată, observația lui Eryk Tahvonen privind „criza imaginației” indică dificultatea diariștilor de a povesti răul „radical”, între nevoia de a mărturisi și refuzul confruntării directe conturându-se o zonă de ezitare specifică acestor texte.

Dincolo de funcțiile personale și reflexive, jurnalul de criză capătă o funcție etică. Diaristul devine un „martor moral” (Avishai Margalit), iar mărturia sa se transformă într-un apel adresat posterității. În termenii Aleidei Assmann, aceste texte stabilesc un contract transgenerațional, în care cititorul devine „martor secundar”, responsabil de transmiterea memoriei.

Transformarea mărturiei individuale în memorie colectivă și apoi în memorie culturală constituie unul dintre axele centrale ale capitolului. Pornind de la teoria lui Maurice Halbwachs, memoria individuală este înțeleasă ca dependentă de cadrele sociale ale grupului, fapt reflectat și în prezența recurentă a pronumelui „noi” în jurnalele de război. Fragilă și limitată în timp, memoria colectivă este preluată de mecanismele memoriei culturale, conceptualizate de Jan și Aleida Assmann, prin care experiențele sunt selectate, mediate și instituționalizate. În dezvoltarea acestei idei contribuțiile Aleidei Assmann devin esențiale. Memoria este concepută ca structură culturală și etică, stabilizată prin limbaj, emoții, simboluri și traumă, dintre care limbajul joacă un rol privilegiat. Scrisul devine astfel o formă de conservare a existenței, iar mărturia – o obligație față de trecut. Modelele de raportare la memorie, între amintire și uitare, precum și ideea unei memorii dialogice evidențiază dificultățile construirii unei memorii europene a Holocaustului, mai ales în spațiile marcate de

negaționism sau concurență memorială, precum cel românesc. Astfel, literatura funcționează ca un mediu privilegiat al memoriei culturale (Astrid Erll), iar jurnalele pot deveni forme ale postmemoriei (Marianne Hirsch), circulând între generații prin conservare, editare și canonizare.

Capitolul al III-lea. Scrieri diaristice ale evreilor în anii '30-'40

Jurnalul lui Mihail Sebastian, redactat pe durata unui deceniu, depășește registrul confesiunii și devine un semnificativ document al epocii, traversând succesiv regimul Goga-Cuza, domnia lui Carol al II-lea și perioada antonesciană. Configurat ca un dispozitiv polifuncțional – jurnal personal, politic, de lectură și atelier de creație – acesta urmărește degradarea progresivă a condiției evreului, articulând, totodată, o critică lucidă a nepăsării colective și o reflecție insistentă asupra responsabilității.

În cazul lui Emil Dorian, scrierea diaristică, întinsă pe aproximativ șapte ani, se sustrage deliberat oricărei ambiții literare, revendicându-se dintr-o etică a reflecției discrete. Însemnările, organizate în jurul profesiei medicale, al activității intelectuale și al observației politice, înregistrează cu obstinație experiența hăituirii și a discriminării, filtrată printr-o conștiință lucidă.

La Beno Brănișteanu, jurnalul abandonează aproape complet interioritatea în favoarea unei priviri orientate spre istoria mare. Scris într-un interval relativ scurt, textul capătă forma unei cronici a senectuții, în care politica internațională, lectura presei și rememorarea Primului Război Mondial se coagulează într-o arhivă interpretativă. Ipostaza gazetarului prevalează, iar identificarea vinovaților este însoțită de apelul la o necesară „purificare morală”.

Într-un registru diferit, Maria Banuș destabilizează convențiile diaristice printr-o pronunțată ficționalizare a textului. Masca narativă, teatralizarea discursului și selecția ulterioară a materialului configurează un text hibrid, în care fragmentarismul este atenuat, iar calendarul devine doar un pretext. În plan tematic, jurnalul oscilează între criza erotică, angajamentul ideologic și experiența excluderii profesionale, articulând o identitate tensionată și în continuă redefinire.

În fața unor experiențe radicale, jurnalul adolescenței Miriam Korber-Bercovici urmărește traseul deportării în Transnistria până în ghetoul Djurin, unde maturizarea forțată se produce sub presiunea frigului extrem, a foametei și a bolii. Într-un univers în care moartea își pierde excepționalitatea, supraviețuirea se sprijină pe practici fragile – lectura, munca, dansul, zvonurile – care întrețin iluzia continuității.

La Arnold Daghani, experiența lagărului de muncă forțată de la Mihailovka, de dincolo de Bug, se exprimă atât în scris, cât și prin desen și pictură. Spațiu al depersonalizării și al terorii, lagărul devine totodată un loc al rezistenței, unde mărturia scrisă și cea vizuală se susțin reciproc.

Jurnalul Évei Heyman surprinde, dintr-o perspectivă adolescentină, ruptura brutală dintre inocență și agresivitatea istoriei. Inițial un confident intim, textul devine ulterior un sprijin în fața realității ghetoului din Oradea, unde pierderea casei, confiscarea bunurilor și izolarea în ghetou sunt resimțite printr-o sensibilitate încă marcată de vârsta copilăriei, incapabilă să dea un sens coerent realității traumatice.

Ana Novac propune o transfigurare artistică a experienței lagărelor naziste, jurnalul său retrospectiv configurându-se ca o formă hibridă. În acest spațiu al terorii radicale și al dezumanizării ființei, ironia, caricatura și grotescul nu atenuează brutalitatea experienței, ci fac posibilă reprezentarea ei.

Privite în ansamblu, aceste jurnale depășesc statutul unor simple consemnări ale vieții private, constituindu-se în suporturi ale memoriei în care experiența traumatică este fixată, transmisă și integrată într-un orizont cultural mai larg, scrisul devenind, astfel, o formă de supraviețuire simbolică.

Concluzii

Analiza cadrului teoretic și a corpusului confirmă caracterul fluctuant al jurnalului, dar permite, totodată, identificarea unei forme distincte: jurnalul de criză, definit prin tensiunea dintre experiența privată și presiunea istoriei. Lectura integrată a celor opt jurnale face posibilă o tipologizare în funcție de raportarea autorilor evrei la trauma istorică: jurnale orientate spre interioritate, jurnale centrate pe experiența directă a terorii și forme hibride. Această diversitate nu fragmentează genul, ci îi confirmă capacitatea de adaptare și reconfigurare în contextul disruptiv al celui de al Doilea Război Mondial.

În acest sens, jurnalele analizate nu doar înregistrează istoria, ci o reconfigurează din interiorul experienței trăite. Ele funcționează ca forme de contra-narațiune, care modifică raportarea la istoria „mare” prin deplasarea accentului de la cronologia evenimentelor către experiență. Această transformare se realizează prin câteva mecanisme esențiale: fragmentarismul care rupe continuitatea narativă a istoriei oficiale, focalizarea asupra microistoriei și a vieții cotidiene, introducerea afectivității și a dilemelor morale, dar și prin poziționarea subiectului ca martor implicat, nu ca observator distant. Astfel, jurnalul nu

concurează discursul istoric, ci îl completează și îl nuanțează, oferind o perspectivă dificil de recuperat prin alte tipuri de surse.

În spațiul românesc, unde memoria publică a Holocaustului rămâne încă în curs de negociere, aceste jurnale au o funcție recuperatorie decisivă. Ele contracarează tăcerea, minimalizarea și negaționismul, oferind nu doar date, ci dimensiunea umană a tragediei. Din această perspectivă, teza contribuie la reintegrarea acestor mărturii într-un discurs al memoriei încă fragil consolidat.

Analizate împreună, cele opt jurnale nu sunt simple documente ale scrierii vieții, ci forme de arhivare a unor experiențe ieșite din comun, contra-narațiuni la discursurile oficiale și suporturi ale unei memorii culturale aflate în permanentă renegociere. În cazul acestor jurnale, scrisul nu este doar o formă de conservare, ci și de rezistență; nu doar de rememorare, ci și de acuză; nu doar rezultatul traumei, ci și o încercare de a-i da un sens care să poată fi transmis mai departe.

Se poate afirma, în cele din urmă, că jurnalul de criză devine un spațiu în care mărturia individuală capătă valoare etică și este integrată în memoria culturală. Departele de a rămâne un simplu suport al rememorării, el intervine în modul de a înțelege trecutul, propunând o perspectivă subiectivă care nuanțează și uneori reorientează discursurile dominante ale istoriei. Scrisul devine astfel o garanție a transmiterii memoriei dincolo de biografie, către un orizont transgenerațional.

BIBLIOGRAFIE

I. BIBLIOGRAFIE PRIMARĂ

- BANUȘ, Maria, *Sub camuflaj. Jurnal 1943–1944*, București, Editura Cartea Românească, 1978.
- BRĂNIȘTEANU, B., *Jurnal*, vol. I–III, București, Editura Hasefer, 2003.
- DAGHANI, Arnold, *Groapa e în livada cu vișini*, București, Editura Hasefer, 2004.
- DORIAN, Emil, *Jurnal în vremuri de prigoană. 1937–1944*, București, Editura Hasefer, 1996.
- HEYMAN, Éva, *Am trăit atât de puțin. Micul meu jurnal*, traducere de Oliver Lustig, București, Editura Alex, 1991.
- KORBER-BERCOVICI, Miriam, *Jurnal de ghetou*, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel” – Curtea Veche, 2017.
- NOVAC, Ana, *Frumoasele zile ale tinereții mele. Jurnal de la Auschwitz*, traducere de Anca-Domnica Ilea, Bacău, Editura Cosmopoli, 2021.
- SEBASTIAN, Mihail, *Jurnal, 1935–1944*, București, Editura Humanitas, 2021.

TEXTE CONEXE

- AUGUSTIN, Sfântul, *Confesiuni*, traducere din limba latină de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas, 2018.
- BANUȘ, Maria, *Însemnările mele*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, 2014.
- BOAS, Jacob, *We Are Witnesses: Five Diaries of Teenagers Who Died in the Holocaust*, New York, Henry Holt, 2009.
- ELIADE, Mircea, „Oceanografie”, în *Drumul spre centru*, București, Editura Univers, 1991.
- FRANK, Anne, *Jurnalul Annei Frank*, traducere din neerlandeză de Gheorghe Nicolaescu, București, Editura Humanitas, 2011.
- KLEMPERER, Victor, *Vreau să depun marturie până la capăt. Jurnal 1933–1945*, traducere din limba germană de Ruxandra Hosu, București, Editura Hasefer, 2008.
- PETRESCU, Camil, *Note zilnice (1927–1940)*, București, Editura Gramar, 2003.
- PETRESCU, Radu, *Oceanul întors*, București, Editura Cartea Românească, 1977.
- ROUGEMONT, Denis de, *Jurnalul unei epoci, 1939–1946. Jurnal din două lumi*, traducere din limba franceză de Emanoil Marcu și Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 2018.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Confesiuni*, traducere de Pericle Martinescu, vol. III, București, Editura pentru literatură, 1969.
- SEBASTIAN, Mihail, *Jurnal francez. 17 ianuarie 1930–14 ianuarie 1931*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2024.
- ZAPRUDER, Alexandra, *Salvaged Pages: Young Writers’ Diaries of the Holocaust*, Londra, Yale University Press, 2002.

II. BIBLIOGRAFIA CRITICĂ

1. STUDII DESPRE GENURILE BIOGRAFICE

- BĂLĂNESCU, Olga, *Jurnalul intim în literatura română*, București, Editura Paco, 1998.
- BOAL, David, *Journaux intimes sous l’occupation*, Paris, Armand Colin, 1993.
- BRAUD, Michel, *La forme des jours*, Paris, Seuil, 2006.
- CAMARADE, Hélène, *Écritures de la résistance*, Toulouse, PUM, 2007.
- CHAPELAN, Maurice, *Anthologie du journal intime*, Paris, Robert Laffont, 1947.
- CIOBANU, Radu, *Mărturisitori. Prin lumea jurnalelor intime*, Florești, Editura Limes, 2021.
- COZEA, Liana, *Confesiuni ale eului feminin*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.

CULLEY, Margo, *A Day at a Time: The Diary Literature of American Women from 1764 to the Present*, New York, Feminist Press, 1985.

DIDIER, Béatrice, *Le journal intime*, Paris, PUF, 1991.

DINU, Adela, *Diaristica feminină românească*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2012.

FELDHAY BRENNER, Rachel, *Writing as Resistance: Four Women Confronting the Holocaust: Edith Stein, Simone Weil, Anne Frank, Etty Hillesum*, Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, 1997.

GARBARINI, Alexandra, *Numbered Days. Diaries and the Holocaust*, Londra, Yale University Press, 2006.

GASPARINI, Philippe, *Autofiction*, Paris, Seuil, 2008.

GHÎȚĂ, Smaranda, *Lumi interioare. Jurnalul între document și ficțiune*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.

GIRARD, Alain, *Le journal intime et la notion de personne*, Paris, PUF, 1963.

GLODEANU, Gheorghe, *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura română*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012.

GLODEANU, Gheorghe, *Prolegomene la o istorie a diarismului românesc*, București, Editura Eikon, 2025.

GOLDBERG, Amos, *Trauma in First Person: Diary Writing during the Holocaust*, Bloomington, Indiana University Press, 2017.

GÖRNER, Rüdiger, *Das Tagebuch*, München/Zurich, Artemis Verlag, 1986.

GUSDORF, Georges, *La découverte de soi*, Paris, Presses Universitaires de France, 1948.

GUSDORF, Georges, *Les écritures de moi. Lignes de vie*, Paris, Editura Odile Jacob, 1991.

HENDERSON, Desirée, *How to Read a Diary*, Londra, Routledge, 2019.

HOCKE, Gustav René, *Europäische Tagebücher aus vier Jahrhunderten*, Wiesbaden/München, Limes, 1986.

HOLBAN, Ioan, *O istorie a jurnalului literar românesc*, vol. I-II, Iași, Editura Tipo Moldova, 2009.

HOLLIDAY, Laurel, *Children in the Holocaust and World War II. Their Secret Diaries*, New York/Londra, Pocket Books, 1995.

HUBIER, Sébastien, *Littératures intimes*, Paris, Armand Colin, 2003.

HUTTON, Margaret-Anne, *Testimony from the Nazi Camps. French Women's Voices*, Londra/New York, Routledge, 2005.

LECARME, Jacques; LECARME-TABONE, Éliane, *L'Autobiographie*, Paris, Editura Armand Colin, 1997.

LE RIDER, Jacques, *Jurnale intime vieneze*, Iași, Editura Polirom, 2001.

LEJEUNE, Philippe, *L'Autobiographie en France*, Paris, Armand Colin, 1971.

LEJEUNE, Philippe, *L'autobiographie en France 2*, Paris, Armand Colin, 1998.

LEJEUNE, Philippe, *Le moi des demoiselles*, Paris, Seuil, 1993.

LEJEUNE, Philippe, BOGAERT, Catherine, *Le journal intime. Histoire et anthologie*, Paris, Textuel, 2006.

LEJEUNE, Philippe, *Moi aussi*, Paris, Seuil, 1986.

LEJEUNE, Philippe, *On Diary*, traducere din limba franceză de Katherine Durnin și Jeremy D. Popkin, Honolulu, University of Hawaii Press, 2005.

LEJEUNE, Philippe, *Pactul autobiografic*, București, Editura Univers, 2000.

LEJEUNE, Philippe, *Signes de vie. Le pacte autobiographique*, Paris, Seuil, 2005.

LELEU, Michèle, *Les journaux intimes*, Paris, PUF, 1952.

MALIK, Allam, *Journaux intimes: Une sociologie de l'écriture personnelle*, Paris, L'Harmattan, 1996.

MALLON, Thomas, *A Book of One's Own: People and Their Diaries*, Minnesota, Hungry Mind Press, 1984.

MIHĂIEȘ, Mircea, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, Iași, Editura Polirom, 2005.

MUNTEANU, Nina, *Scriitorul de jurnal*, Pitești, Editura Paralela 45, 2012.

PACHET, Pierre, *Les baromètres de l'âme*, Paris, Hatier, 1990.

PATTERSON, David, *Along the Edge of Annihilation: The Collapse and Recovery of Life in the Holocaust Diary*, Seattle/Londra, University of Washington Press, 1999.

PURICE, Oana, *Jurnale și memorii în România comunistă*, București, AEDU, 2020.

RANNOUX, Catherine, *Les fictions du journal littéraire*, Geneva, Droz, 2004.

RAOUL, Valerie, *The French Fictional Journal*, Toronto/Londra, University of Toronto Press, 1980.

ROUSSET, Jean, *Le lecteur intime*, Paris, Corti, 1986.

SIMION, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I-III, București, Editura Tracus Arte, 2018.

SIMION, Eugen, *Genurile biograficului*, vol. I-II, București, Editura Tracus Arte, 2018.

SIMONET-TENANT, Françoise, *Le journal intime: genre littéraire et écriture ordinaire*, Paris, Teraedre, 2004.

SMITH, Sidonie; WATSON, Julia, *Reading Autobiography*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2010.

TABET, Emmanuelle, *Méditer plume en main*, Paris, Classiques Garnier, 2021.

TAHVONEN, Eryk Emil, *The Crisis of Imagination: Representation and Resistance in Holocaust Diaries*, Saarbrücken, VDM Verlag Dr. Müller, 2008.

URSA, Anca, *Metamorfozele oglinzii*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2006.

VAN ROEY-ROUX, Françoise, *La littérature intime du Québec*, Montréal, Boréal Express, 1983.

WUTHENOW, Ralph-Rainer, *Europäische Tagebücher*, Darmstadt, WBG, 1990.

2. LUCRĂRI CU CARACTER GENERAL. DICȚIONARE, ISTORII LITERARE ȘI CULTURALE. MONOGRAFII

ARON, Pais; VIALA, Alain (ed.), *Le Dictionnaire du littéraire*, Paris, Editura PUF, 2002.

BRAGA, Corin (coord.), *Enciclopedia imaginariilor din România*, vol. I–V, Iași, Editura Polirom, 2020.

BOLDAN, Emil, *Dicționar de terminologie literară*, București, Editura Științifică, 1970.

BEJAN, Cristina A., *Intelectualii și fascismul în România interbelică. Asociația Criterion*, București, Editura Litera, 2025.

CĂLINESCU, G., *Cronicile optimistului*, București, Editura pentru literatură, 1964.

CĂLINESCU, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Minerva, 1982.

CĂLINESCU, G., *Însemnări și polemici*, București, Editura Minerva, 1988.

CĂLINESCU, Matei, *Aspecte literare*, București, Editura pentru literatură, 1965.

CRĂCIUN, Camelia, *Scriitori evrei de limbă română: de la rebeli marginali la critici canonici*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2019.

CRĂCIUN, Camelia, *Modernitatea evreiască în cultura română*, București, Editura Hasefer, 2012.

CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, București, EPL, 1967.

CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Pâinea noastră cea de toate zilele*, București, Editura Cartea Românească, 1981.

Enciclopedia Brockhaus, ediția a XIX-a, Mannheim, Editura F.A. Brockhaus, 1993.

HOLBAN, Ioan, *Literatura subiectivă*, București, Editura Minerva, 1989.

IOVĂNEL, Mihai, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017.

IOSIFESCU, Silvian, *Literatura de frontieră*, București, Editura Enciclopedică, 1971.

LOVINESCU, E., *Istoria literaturii române contemporane*, București, Editura Minerva, 1981.

MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008.

MANOLESCU, Nicolae, *Teme*, vol. 7, București, Editura Cartea Românească, 2023.

MARINO, Adrian, *Dicționar de idei literare*, București, Editura Eminescu, 1973.

MORAR, Ovidiu, *Scriitori evrei din România*, București, Editura Ideea Europeană, 2012.

MIHĂILESCU, Dan C., *Literatura română în postceaușism*, Iași, Editura Polirom, 2004.

NICULESCU, Tatiana, *Singur. Viața lui Mihail Sebastian*, București, Editura Humanitas, 2022.

ORNEA, Z., *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995.

PÎRVAN-JENARU, Dana, *Sebastian și lumea lui*, București, Editura Art, 2013.

POP, Ion (coord.), *Dicționar analitic de opere literare românești*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 1998–2003.

ȘTEFĂNESCU, Cornelia, *Mihail Sebastian*, București, Editura Tineretului, 1968.

VIANU, Tudor, *Opere*, vol. 10, București, Editura Minerva, 1982.

VONCU, Radu Ion, *Scriitori evrei în cultura română*, București, Editura Hasefer, 2016.

WELLEK, René; WARREN, Austin, *Teoria literaturii*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1967.

ZAMFIR, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, București, Editura Cartea Românească, 2006

3.STUDII CRITICE ȘI TEORETICE APĂRUTE ÎN VOLUM

ADORNO, Theodor, *Dialectique négative*, Lausanne, Payot, 1978.

ARENDT, Hannah, *Condiția umană*, Cluj-Napoca, traducere de Claudiu Vereș și Gabriel Chindea, Editura Casa Cărții de Știință, 2007.

ARENDT, Hannah, *Eichmann in Jerusalem*, New York, Editura Penguin Books, 2006.

ARENDT, Hannah, *Originile totalitarismului*, traducere din limba engleză de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas, 2014.

ARENDT, Hannah, „What Remains? The Language Remains: A Conversation with Günter Gaus”, în *Essays in Understanding, 1930–1954*, New York, Editura Schocken Books, 1994, pp. 391–401.

ASSMANN, Aleida, *Cultural Memory and Western Civilization*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.

ASSMANN, Aleida, *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, München, Verlag C.H.Beck, 2006.

ASSMANN, Aleida, *Shadows of Trauma*, traducere de Sara Clift, New York, Fordham University Press, 2015.

ASSMANN, Jan, *Memoria culturală*, traducere de Octavian Nicolae, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.

ASSMANN, Jan, *Religion and Cultural Memory*, traducere din limba germană de Rodney Livingstone, Stanford, Stanford University Press, 2006.

BAHTIN, M., *Probleme de literatură și estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, București, Editura Univers, 1982.

BARTLETT, F. C., *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*, Cambridge, Cambridge University Press, 1932.

BARTHES, Roland, *Le bruissement de la langue. Essais critiques IV*, Paris, Éditions du Seuil, 1984.

BARTHES, Roland, *Romanul scriiturii. Antologie*, traducere de Adriana Babeți și Delia Șepețean-Vasiliu, București, Editura Univers, 1987.

BAUMAN, Zygmunt, *Modernity And The Holocaust*, Oxford, Blackwell Publishers, 1991.

BELLER, Manfred; LEERSSEN, Joep, *Imagology*, Amsterdam/New York, Editura Rodopi, 2007.

BLANCHOT, Maurice, *La livre à venir*, Paris, Éditions Gallimard, 1969.

BLANCHOT, Maurice, *L'espace littéraire*, Paris, Éditions Gallimard, 1955.

CĂLINESCU, Matei, *Aspecte literare*, București, Editura pentru Literatură, 1965.

CESEREANU, Ruxandra, *Imaginarul violent al românilor*, București, Editura Tracus Arte, 2016.

COLIE, Rosalie, *The Resources of Kind. Genre-Theory in the Renaissance*, Berkeley/Los Angeles, University of California Press, 1973.

COMPAGNON, Antoine, *Demonul teoriei*, traducere de Gabriel Marian și Andrei-Paul Corescu, Cluj-Napoca, Editura Echinoc, 2007.

DRAGOLEA, Mihai, *În exercițiul ficțiunii – Eseu despre Școala de la Târgoviște*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992.

DUBY, Georges, ARIÈS, Philippe, *Istoria vieții private*, vol. VIII, București, Editura Meridiane, 1997.

EAGLETON, Terry, *Teoria literară. O introducere*, traducere de Delia Ungureanu, Iași, Editura Polirom, 2008.

ERLL, Astrid, *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*, Stuttgart, J. B. Metzler, 2017.

ERLL, Astrid, *Memory in Culture*, traducere de S.B.Young, Londra, Palgrave Macmillan, 2011.

FABRE, Daniel, *Écritures ordinaires*, Paris, P.O.L., 1993.

FOUCAULT, Michel, *A supraveghea și a pedepsi*, traducere din limba franceză de Bogdan Ghiu, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.

FOWLER, Alastair, *Kinds of Literature: an Introduction to the Theory of Genres and Modes*, Cambridge, Harvard University Press, 1982.

GASPARINI, Philippe, *Autofiction*, Paris, Éditions du Seuil, 2008.

GENETTE, Gérard, *Introducere în arhitext*, traducere de Ion Pop, București, Editura Univers, 1994.

GENETTE, Gérard, *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, traducere de Jane E. Lewin, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.

GENETTE, Gérard, *Seuils*, Paris, Éditions du Seuil, 1987.

HALBWACHS, Maurice, *Les cadres sociaux de la mémoire*, Paris, Félix Alcan, 1925.

HALBWACHS, Maurice, *Memoria colectivă*, traducere de Irinel Antoniu, Iași, Editura Institutul European, 2007.

HARTMAN, Geoffrey, *The Longest Shadow*, Bloomington, Indiana University Press, 1996.

HIRSCH, Marianne, *The Generation of Postmemory*, New York, Columbia University Press, 2013.

HOFFMAN, Eva, *After Such Knowledge*, New York, Public Affairs, 2004.

KRISTEVA, Julia, *Powers of Horror. An Essay on Abjection*, New York, Columbia University Press, 1982.

LE GOFF, Jacques, *History and Memory*, New York/Oxford, Columbia University Press, 1992.

LEOCIAK, Jacek, *Text in the Face of Destruction. Accounts from the Warsaw Ghetto Reconsidered*, Varșovia, Żydowski Instytut Historyczny, 2004.

LOCKE, John, *Eseu asupra intelectului omenesc*, vol. I, traducere de Armand Roșu și Teodor Voiculescu, București, Editura Științifică, 1961.

MADÉLÉNAT, Daniel, *L'intimisme*, Paris, Presses Universitaires de France, 1989.

MARGALIT, Avishai, *The Ethics of Memory*, Londra, Harvard University Press, 2004.

NICOROVICI, Vasile, *Autentismul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984.

OIȘTEANU, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, București, Editura Polirom, 2012.

PARRAU, Alain, *Écrire les camps*, Paris, Éditions Berlin, 1995.

PÂRJOL, Florina, *Carte de identități*, București, Editura Cartea Românească, 2014.

PETREU, Marta, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, Iași, Editura Polirom, 2010.

PETREU, Marta, *Generația '27 între Holocaust și Gulag*, Iași, Editura Polirom, 2016.

RICOEUR, Paul, *Memory, History, Forgetting*, traducere de Kathleen Blamey și David Pellauer, Chicago/Londra, University of Chicago Press, 2004.

RICOEUR, Paul, *Sinele ca un altul*, traducere de Alina-Daniela Marinescu și Paul Marinescu, București, Editura Spandugino, 2020.

RIGNEY, Ann, *The Afterlives of Walter Scott. Memory on the Move*, New York, Oxford University Press, 2012.

ROSENFELD, Alvin H., *A Double Dying: Reflections on Holocaust Literature*, Bloomington, Indiana University Press, 1980.

ROSKIES, David G.; DIAMANT, Naomi, *Holocaust Literature: A History and Guide*, Waltham, Brandeis University Press, 2012.

SEPP, Arvi, *Topographie des Alltags*, Paderborn, Editura Wilhelm Fink, 2016.

SIMUȚ, Ion, *Incursiuni în literatura actuală*, Oradea, Editura Cogito, 1994.

STRAUB, Jürgen; RENN, Joachim, *Transitorische Identität*, Frankfurt, Editura Campus Verlag, 2002.

TAL, Kalí, *Worlds of Hurt*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, traducere de Virgil Tănase, Editura Univers, București, 1973.

TODOROV, Tzvetan, *Facing the Extreme: Moral Life in the Concentration Camps*, New York, Holt Paperbacks, 1997.

TODOROV, Tzvetan, *Les Abus de la mémoire*, Paris, Éditions Arléa, 2004.

TODOROV, Tzvetan, *Memoria răului, ispita binelui*, traducere de Magdalena Boianțiu și Alexandru Boianțiu, București, Editura Curtea Veche, 2002.

WAXMAN, Zoë Vania, *Writing the Holocaust: Identity, Testimony, Representation*, New York, Oxford University Press, 2006.

WIEVIORKA, Annette, *The Era of the Witness*, traducere de Jared Stark, Ithaca/Londra, Cornell University Press, 2006.

WELLEK, René; WARREN, Austin, *Teoria literaturii*, traducere de Rodica Tiniș, București, Editura pentru Literatură Universală, 1967.

YOUNG, James E., *The Changing Shape of Holocaust Memory*, New York, The American Jewish Committee, 1994.

YOUNG, James E., *Writing and Rewriting the Holocaust*, Bloomington/Indianapolis, Indiana University Press, 1988.

ZAMFIR, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, București, Editura Cartea Românească, 2006.

4. STUDII CRITICE ȘI TEORETICE APĂRUTE ÎN VOLUME COLECTIVE

ANGRICK, Andrej, „Forced Labor along the «Straße der SS»”, în *Forced and Slave Labor in Nazi-Dominated Europe*, Washington D.C., Center for Advanced Holocaust Studies, 2004, pp. 83-93.

ASSMANN, Aleida, „Canon and Archive”, în Astrid Erll; Ansgar Nünning (ed.), *Cultural Memory Studies*, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 2008, pp. 97-107.

ASSMANN, Aleida, „Europe’s Divided Memory”, în Uilleam Blacker, Alexander Etkind, Julie Fedor (ed.), *Memory and Theory in Eastern Europe*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2013, pp. 25-41.

ASSMANN, Aleida, „From collective violence to the common future: four models for dealing with the traumatic past”, în Martin Modlinger; Philipp Sonntag (ed.), *Other People’s Pain*, Berna, Peter Lang, 2011, pp. 14-22.

ASSMANN, Aleida, „Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past”, în Karin Tilmans, Frank van Vree, Jay Winter (ed.), *Performing the Past*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2010, pp. 35-50.

ASSMANN, Aleida, „The Holocaust – a Global Memory? Extensions and Limits of a New Memory Community”, în Aleida Assmann; Sebastian Conrad (ed.), *Memory in a Global Age*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2010, pp. 97–117.

ASSMANN, Aleida, „To Remember or to Forget: Which Way Out of a Shared History of Violence?”, în Aleida Assmann; Linda Shortt (ed.), *Memory and Political Change*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2012, pp. 53–71.

ASSMANN, Aleida, „Towards a New Ethos of History?”, în Stefan Helgesson, Jayne Svenungsson (ed.), *The Ethos of History. Time and Responsibility*, New York/Oxford, Berghahn Books, 2018, pp. 14-31.

ASSMANN, Jan, „Communicative and Cultural Memory”, în Astrid Erll; Ansgar Nünning (ed.), *Cultural Memory Studies*, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 2008 pp. 109–118.

ASSMANN, Jan, „Kollektives Gedächtnis und kulturelle Identität”, în *Kultur und Gedächtnis*, Frankfurt, Suhrkamp Verlag, 1988, pp. 9-19.

BĂRBULESCU, Ana, „Etnocentrism și miopie mnemonică”, în Alexandru Florian (ed.), *Memoria Holocaustului din România în perioada postcomunistă*, București, Editura Curtea Veche, 2018, pp. 29-65.

BENTLEY, Amy, „Introduction”, în Amy Bentley (ed.), *A Cultural History of Food in the Modern Age*, vol. 6, Londra/New York, Bloomsbury Academic, 2012, pp. 47-68.

BENNINGA, Noah, „The Bricolage of Death: Jewish Possessions and the Fashioning of the Prisoner Elite in Auschwitz-Birkenau, 1942–1945”, în Leora Auslander; Tara Zahra (ed.), *Objects of War*, New York, Cornell University Press, 2018, pp. 189-220.

BOHUS, Kata, „Parallel Memories?”, în Kata Bohus et al. (ed.), *Growing in the Shadow of Antifascism*, Budapesta/New York, Central European University Press, 2022, pp. 87-108.

BRAUD, Michel, „Journal littéraire et journal d’écrivain aux XIXe et XXe siècles”, în Pierre-Jean Dufief (ed.), *Les Journaux de la vie littéraire*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2009, pp. 21-31.

DIDIER, Béatrice, „Le journal intime: écriture de la mort ou vie de l’écriture”, în Gilles Ernst (dir.), *La mort dans le texte*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 1988 . pp. 127-147.

ERLL, Astrid, „Literature, Film, and the Mediality of Cultural Memory”, în Astrid Erll; Ansgar Nünning (ed.), *Media and Cultural Memory*, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 2008, pp. 389-398.

ERLL, Astrid, „The «social life of texts»”, în Norbert Bachleitner; Christian Begemann (ed.), *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*, Berlin, Walter de Gruyter, 2011, pp. 255-259.

FISHER, Philip. „Local Meanings and Portable Objects: National Collections, Literatures, Music and Architecture”, în Gwendolyn Wright (ed.), *The Formation of National Collections of Art and Archaeology*, Hanover, NH: University Press of New England, 1996, pp. 15-27.

FOUCAULT, Michel, „Self Writing”, în *Ethics: Subjectivity and Truth*, New York, The New Press, 1997, pp. 87-106.

FUNKENSTEIN, Amos, „The Incomprehensible Catastrophe: Memory and Narrative”, în Ruthellen Josselson; Amia Lieblich (ed.), *The Narrative Study of Lives*, Newbury Park, Sage Publications, 1993, pp. 21-29.

GARBARINI, Alexandra, „Diaries, Testimonies, and Jewish Histories of the Holocaust”, în Norman J. W. Goda (ed.), *Jewish Histories of the Holocaust*, New York/Oxford, Berghahn Books, 2014, pp. 91-104.

GUȘU, Cosmina, „Emergența memoriei colective a Holocaustului în România (1944–1947)”, în Liviu Rotman (coord.), *Noi perspective în istoriografia evreilor din România*, București, Editura Hasefer, 2010, pp. 270-296.

HALBWACHS, Maurice, „The Collective Memory”, în Michael Rossington; Anne Whitehead (ed.), *Theories of Memory*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2007, pp. 139-143.

HIRSCH, Marianne; SPITZER, Leo, „Small Acts of Repair: The Unclaimed Legacy of the Romanian Holocaust”, în Anna Artwińska; Anja Tippner (ed.), *The Afterlife of the Shoah*, New York, Routledge, 2022, pp. 39-62.

IOVĂNEL, Mihai, „Dileme ale alegerii Maestrului”, în Rodica Ilie, Andrei Bodiu, Adrian Lăcătuș (coord.), *Dilemele identității*, Brașov, Editura Universității Transilvania din Brașov, 2011, pp. 94-102.

LAUB, Dori, „An event without a witness: Truth, Testimony and Survival”, în Shoshana Felman; Dori Laub (ed.), *Testimony*, New York, Editura Routledge, 1992, pp. 75-92.

MEGARGEE, Geoffrey P. et al., „Moghilev-Podolsk”, în *Encyclopaedia of Camps and Ghettos*, Bloomington, Indiana University Press, 2018, pp. 715-717.

MORARI, Carmen-Ancuța, „Miriam Korber Bercovici. The Diary as an Object of Cultural Memory”, în Iulian Boldea, Cornel Sigmirean (ed.), *Culture, Globalisation and Intercultural Perspectives*, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2025, pp. 438–446.

MORARI, Carmen-Ancuța, „The Crises of the Self in Éva Heyman’s Holocaust Diary”, în Iulian Boldea, Cornel Sigmirean (ed.), *Reading Communication in Postmodernity. Discourses and Social Perspectives*, Târgu Mureș, Arhipelag XXI Press, 2024, pp. 231–239.

NYBURG, Anna, „Food in Exile”, în Andrea Hammel; Anthony Grenville (ed.), *Exile and Everyday Life*, Boston, Brill, 2015, pp. 173–190.

OFER, Dalia; ROSEN, Sarah, „An Account from Transnistria: The Diary of Lipman Kunstadt”, în Suzanne Bardgett et al. (ed.), *Beyond Camps and Forced Labour*, Londra, Palgrave Macmillan, 2020, pp. 49-66.

PETERSON, Andrea, „War Diaries and Journals”, în Margaretta Jolly (ed.), *Encyclopedia of Life Writing*, Oxford/New York, Routledge, 2017, pp. 925-927.

RINGELBLUM, Emanuel, „Oyneg Shabes”, în David G. Roskies (ed.), *Voices from the Warsaw Ghetto*, New Haven/Londra, Yale University Press, 2019, p. 35-63.

ROSKIES, David G., „Wartime Victim Writing in Eastern Europe”, în Alan Rosen (ed.), *Literature of the Holocaust*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, pp. 15-32.

SCHULTZ, Deborah, „Survival and Memory: Arnold Daghani’s Verbal and Visual Diaries”, în Valentina Glăjar; Jeanine Teodorescu (ed.), *Local History, Transnational Memory in the Romanian Holocaust*, New York, Palgrave Macmillan, 2011, pp. 282-309.

WALDMAN, Felicia, „Holocaustul în manualele școlare postcomuniste din România”, în Wolfgang Benz; Brigitte Mihok (coord.), *Holocaustul la periferie*, Chișinău, Editura Cartier, 2010, pp. 320–335.

WIEVIORKA, Annette, „On Testimony”, în Geoffrey Hartman (ed.), *Holocaust Remembrance*, Oxford, Basil Blackwell, 1994, pp. 23-32.

5. STUDII ISTORICE

AGAMBEN, Giorgio, *Ce rămâne din Auschwitz. Arhiva și martorul (Homo Sacer III)*, traducere de Alex Cistelean, Cluj-Napoca, Editura Idea, 2006.

ANCEL, Jean, *The History of the Holocaust in Romania*, Lincoln, University of Nebraska Press – Yad Vashem, 2011.

ANCEL, Jean, *Transnistria 1941–1942: The Romanian Mass Murder Campaigns*, vol. I, Tel Aviv, Goldstein-Goren Diaspora Research Center, 2003.

BAUER, Yehuda, *Jewish Reactions to the Holocaust*, Tel Aviv, Ministry of Defense Books, 1989.

BAUER, Yehuda, *Rethinking the Holocaust*, New Haven, Yale University Press, 2002.

BĂRBULESCU, Ana, *Evreul înainte și după Cristos*, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2016.

BOIA, Lucian, *Capcanele istoriei*, București, Editura Humanitas, 2012.

BOIA, Lucian, „Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Editura Humanitas, 2010.

CARP, Matatias, *Cartea neagră*, vol. I–III, București, Editura Socec, 1946–1948.

CODREANU, Corneliu Zelea, *Pentru legionari*, Sibiu, Editura Totul pentru țară, 1936.

COLE, Tim, *Selling the Holocaust*, New York, Routledge, 2000.

Comisia Internațională pentru studierea Holocaustului din România, *Raport final*, Iași, Editura Polirom, 2004.

DELETANT, Dennis, *Aliatul uitat al lui Hitler*, tradusă de Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2008.

DES PRES, Terrence, *An Anatomy of Life in the Death Camps*, New York, Oxford University Press, 1980.

FOLEY, Michael; LENNON, John, *Dark Tourism*, Londra, Continuum, 2000.

FRIEDLÄNDER, Saul, *Probing the Limits of Representation: Nazism and the «Final Solution»*, Cambridge/Londra, Harvard University Press, 1992.

GILBERT, Martin, *The Holocaust: A History of the Jews of Europe during the Second World War*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1985.

HEBERER, Patricia, *Children during the Holocaust*, Plymouth, AltaMira Press, 2011.

HILBERG, Raul, *Sources of Holocaust Research*, Chicago, Ivan R. Dee, 2001.

IOANID, Radu, *The Holocaust in Romania: The Destruction of Jews and Gypsies Under the Antonescu Regime, 1940–1944*, Chicago, Ivan R. Dee, 2000.

JOCKUSCH, Laura, *Collect and Record! Jewish Holocaust Documentation in Early Postwar Europe*, New York, Oxford University Press, 2012.

JOHNSON, Paul, *O istorie a evreilor*, traducere de Irina Horea, București, Editura Humanitas, 2019.

KOTARBA, Ryszard, *A Historical Guide to the German Camp in Płaszów 1942–1945*, Varșovia, Institute of National Remembrance, 2014.

LANGER, Lawrence L., *Preempting the Holocaust*, New Haven, Yale University Press, 1998.

SAPHIR, Michael, *Între negare și trivializare prin comparație*, traducere de Lucian Leuștean, Iași, Editura Polirom, 2002.

STARGARDT, Nicholas, *Witnesses of War: Children's Lives under the Nazis*, Londra, Pimlico, 2006.

STIER, Oren Baruch, *Holocaust Icons*, New Brunswick, Rutgers University Press, 2015.

VERDERY, Katherine, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, traducere de Mona Antohi și Sorin Antohi, București, Editura Humanitas, 1994.

VOLOVICI, Leon, *Ideologia naționalistă și problema evreiască*, București, Editura Humanitas, 1995.

6 .ARTICOLE ÎN PERIODICE

ANCEL, Jean, „The Romanian Way of Solving the «Jewish Problem» in Bessarabia and Bukovina, 1941”, în *Yad Vashem Studies*, nr. 19, 1988, pp. 217-232.

ASSMANN, Aleida, „Ein deutsches Trauma? Die Kollektivschuldthese zwischen Erinnern und Vergessen”, în *Merkur*, nr. 608, 1999, disponibil online la: <https://www.merkur-zeitschrift.de/aleida-assmann-ein-deutsches-trauma/> (accesat la 12 martie 2025).

ASSMANN, Aleida, „History, Memory, and the Genre of Testimony”, în *Poetics Today*, vol. 27, nr. 2, 2006, pp. 261-273.

ASSMANN, Jan, CZAPLICKA John „Collective Memory and Cultural Identity”, în *New German Critique*, nr. 65, 1995, pp. 125-133.

BĂNICĂ, Ana-Maria, „Diarism și ficțiune”, în *Caiete Critice*, nr. 7, 2018, pp. 51-58, disponibil la <https://caietecritice.fnsa.ro/wordpress/wp-content/uploads/2018/06/CC-07-2018.pdf> (accesat la 14 aprilie 2023).

BENJAMIN, Lya, „The Determinants of Jewish Identity in Inter-War Transylvania”, în *Studia Judaica*, vol. V, 1998, pp. 151–157.

BOGZA, Geo, „Mărturie”, în *Victoria*, anul II, nr. 215, 1945, p. 2.

CAHN, Theresa, „The Diary of an Adolescent Girl in the Ghetto: A study of age-specific reactions to the Holocaust”, în *The Psychoanalytic Review*, nr. 4, 1988, pp. 589-617.

CAMARADE, Hélène, „Le journal intime, un genre propice à l'écriture contemporaine de la Shoah. Victor Klemperer, Willy Cohn, Walter Tausk et Oskar Rosenfeld”, în *Revue d'Histoire de la Shoah*, nr. 2, 2014, pp. 77-102.

COHEN, Ralph, „History and Genre”, în *New Literary History*, vol. 17, nr. 2, 1986, pp. 203-218.

CRINQUAND, Sylvie, „First World War Diaries: Making the Private Public”, în *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, nr. 98, 2020, pp. 715-732.

DEKKER, Rudolf, „Jacques Presser's Heritage: Egodocuments in the Study of History”, în *Memoria y Civilización*, nr. 5, 2002, pp. 13-37.

DEMETRESCU, Traian, „Memoriile și corespondențele literare”, în *Adevărul*, anul 3, nr. 815, 1891, p.2.

DOINAȘ, Ștefan Aug., „Micro-jurnal, anti-jurnal”, în *Caiete Critice*, nr. 3–4, 1986 pp. 8-14.

DUMITRU, Teodora, „Ineditul jurnal din 1930–1931 al lui Mihail Sebastian”, în *Transilvania*, nr. 2, 2023, pp. 26-41.

ERLL, Astrid, „Travelling Memory”, în *Parallax*, vol. 17, nr. 4, 2011, pp. 4-18.

FOLEY, Barbara, „Fact, Fiction, Fascism: Mimesis in Holocaust Narratives”, în *Comparative Literature*, vol. 34, nr. 4, 1982, pp. 330-360.

FOUCAULT, Michel, „L'écriture de soi”, în *Corps écrit*, nr. 5, 1983, pp. 3-23.

FRIEDLÄNDER, Saul, „Trauma, Transference and Working Through”, în *History and Memory*, vol. 4, nr. 1, 1992, pp. 39–59.

FROJIMOVICS, Kinga, „The Library Representation of the Nagyvárad Ghetto”, în *Studia Judaica*, vol. XIII, 2005, pp. 201-210.

GIRARD, Alain, „Le journal intime, un nouveau genre littéraire”, în *Cahiers de l'Association Internationale des études françaises*, vol. 17, 1965, pp. 99-109.

GOLDBERG, Amos, „Holocaust Diaries as Life Stories”, în *Search and Research*, Ierusalim, Yad Vashem, nr. 5, 2004.

GOLDBERG, Amos, „If This is a Man: The Image of man in Autobiographical and Historical Writing During the Holocaust”, în *Yad Vashem Studies*, nr. 33, 2005, pp. 381-429.

HARTMAN, Geoffrey H., „Shoah and Intellectual Witness”, în *Partisan Review*, vol. 65, nr. 1, 1998, pp. 37-48.

HELLBECK, Jochen, „The Diary between Literature and History”, în *Russian Review*, vol. 63, nr. 4, 2004, pp. 621-629.

IONESCO, Eugen, „Scrisori din Paris”, în *Viața Românească*, nr. 12, 1939, pp. 92-104.

IORGULESCU, Mircea, „Ispita memorialistică”, în *Caiete Critice*, nr. 1-2, 1987, pp. 7-11.

LEJEUNE, Philippe, „Le journal comme antifiction”, în *Poétique*, nr. 149, 2007, pp. 3-14.

LENZ, Hélène, „Quand une femme écrit en homme”, în *Cahiers Balkaniques*, nr. 21, 2013, pp. 251-265.

MANOLESCU, Nicolae, „Adevărul jurnalului intim”, în *România literară*, anul XI, nr. 16, 1978, p. 9.

MĂNUCĂ, Dan, „Rebreniene”, în *Convorbiri literare*, nr. 12, 2014, pp. 93-95.

MIHĂIEȘ, Mircea, „Note despre poetica jurnalului intim”, în *Caiete critice*, nr. 3-5, 1986, pp. 15-22.

MIHĂILESCU, Dan C., „Adeverirea unui mit”, în *Revista 22*, anul VIII, nr. 5, 1997, p. 19.

MORAR, Ovidiu, „O mare poetă uitată: Maria Banuș”, în *Contemporanul*, anul XIX, nr. 7, 2008, p. 16.

MORARI, Carmen-Ancuța, „Ana Novac. Exile as a Space of Rewriting: Between Camp Diary and Literary Work”, în *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 43, 2025, pp. 290-300, disponibil online la: <https://asociatia-alpha.ro/Jrls/043-2025/Jrls-043-039.pdf>

MORARI, Carmen-Ancuța, „The Representation of Torture and Resistance in Ana Novac's Diary: Between Memory and Testimony”, în *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 43, 2025, pp. 301-311, disponibil online la: <https://asociatia-alpha.ro/Jrls/043-2025/Jrls-043-040.pdf>

MORARI, Carmen-Ancuța, „The Ambivalent Nature of Intimate Writing. Private Diary between Ordinary Practice and Literature”, în *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 36, 2024, Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, România, pp. 752-758, disponibil online la: <https://asociatia-alpha.ro/jrls/36-2024-Jrls-a.pdf>

MORARI, Carmen-Ancuța, „The Evolution and Limits of the Intimate Diary”, în *Journal of Romanian Literary Studies*, nr. 32, 2023, Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, România, pp. 1161-1166, disponibil online la: <http://asociatia-alpha.ro/jrls/32-2023-Jrls.pdf>

NORA, Pierre, „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire”, traducere de Marc Roudebush, în *Representations*, nr. 26, 1989, pp. 7-25.

OLĂREANU, Costache, „Reflecții, reducții, exemplificări”, în *Caiete critice*, nr. 3-4, 1986, p. 67.

ORNEA, Z., „Opintiri împotriva Jurnalului lui Sebastian”, în *Dilema*, anul V, nr. 226, 1997, p. 10.

PAPERNO, Irina, „What Can Be Done with Diaries”, în *The Russian Review*, vol. 63, nr. 4, 2004, pp. 561-573.

PATTERSON, David, „Through the Eyes of Those Who Were There”, în *Holocaust and Genocide Studies*, vol. 18, nr. 2, 2004, pp. 274-290.

PÂRVULESCU, Ioana, „Femeia de treizeci de ani”, în *România literară*, nr. 12, 2002, p. 21.

RIGNEY, Ann, „Plenitude, Scarcity and the Circulation of Cultural Memory”, în *Journal of European Studies*, vol. 35, nr. 1, pp. 209-226.

ROSEAU, Katherine, „The Diary as Witness to the Holocaust”, în *Holocaust Studies*, vol. 25, nr. 4, pp. 492-513.

SEBASTIAN, Mihail, „Jurnalul Katherinei Mansfield”, în *Cuvântul*, 5 septembrie 1932, pp. 189-192.

SEBASTIAN, Mihail, „Notă la un Manifest personalist”, în *Revista Fundațiilor Regale*, anul IV, nr. 1, 1937, p. 10.

SEPP, Arvi, „Les journaux intimes juifs sous le national-socialisme”, în *Itinéraires*, nr. 2, 2012, pp. 71-79.

SEPP, Arvi; AUGUSTYNS, Annelies, „Jewish Ego-documents in Holocaust Studies”, în *Jewish Culture and History*, vol. 24, 2023, pp. 232-250.

SIMON, Amy, „Imperfect Humans and Perfect Beasts”, în *Journal of Jewish Identities*, vol. 13, nr. 1, 2020, pp. 85-106.

SIMION, Eugen, „Jurnalul ca ficțiune”, în *Caiete critice*, nr. 3-4, 1986, pp. 8-14.

SIMUȚ, Ion, „Defăimarea jurnalului”, în *România literară*, anul 37, nr. 48, 2004, p. 12.

SINOR, Jennifer, „Reading the Ordinary Diary”, în *Rhetoric Review*, vol. 21, nr. 2, 2002, pp. 123-149.

TOMPA, Andrea, „A mosoly országai Harsányi Zimra sok élete”, în *Korunk*, nr. 4, 2022, pp. 50-58.

TUCAN, Dumitru, „Memoria traumatică și literatura testimonială”, în *Quaestiones Romanicae*, vol. VI, nr. 1, 2018, pp. 279-291.

VASVÁRI, Louise O., „Hungarian Women’s Holocaust Life Writing”, în *Hungarian Cultural Studies*, vol. 7, 2014, pp. 54-81.

VINITZKY-SEROUSSI, Vered; TEEGER, Chana, „Unpacking the Unspoken”, în *Social Forces*, nr. 88, 2010, pp. 1103-1122.

ȘERBAN, Geo, „Maria Banuș – Jurnal intermitent”, în *Supliment Observator Cultural*, anul 7-8, nr. 360, 2007, p. 205.

ȘERBAN, Mihail, „De vorbă cu d. E. Lovinescu...”, în *Adevărul literar și artistic*, nr. 849, 1937, p. 5.

7. TEZE DE DOCTORAT

BERNS-CHAFETZ, Ashely Diane, *Never Forgotten: Diary Writing as Resistance During the Holocaust*, teză de doctorat, Los Angeles: Rabbinic Hebrew Union College–Jewish Institute of Religion 2016.

GARBARINI, Alexandra, *To “Bear Witness Where Witness Needs to Be Borne”: Diary Writing and the Holocaust, 1939–1945*, teză de doctorat, University of California, 2003.

KAUFMAN, Fiona Lisabeth, *By Chance I Found a Pencil: The Holocaust Diary Narratives of Testimony, Defiance, Solace and Struggle*, teză de doctorat, University of Melbourne, 2010.

SHIRLEY, Inda Starr, *Five Holocaust Diaries*, teză de doctorat, Union Institute and University, 2004.

WEISS, Renata Laqueur, *Writing in Defiance: Concentration Camp Diaries*, teză de doctorat, New York University, 1971.

8. INTERVIURI

BANUȘ, Maria, interviu realizat de Constantin Vișan, „Cu poeta Maria Banuș”, în *Orizont*, anul 31, nr. 14, 1980.

KORBER-BERCOVICI, Miriam, interviu realizat de Cosmina Gușu, București, 31 octombrie 2009.

9. SITOGRAFIA

KUNZ WESTERHOFF, Dominique, „Le journal intime. Méthode et problèmes”, Geneva, disponibil online la:

<https://www.unige.ch/lettres/framo/enseignements/methodes/journal/index.html>

LEJEUNE, Philippe, *Le pacte autobiographique*, disponibil online la:

https://www.autopacte.org/pacte_autobiographique.html

United States Holocaust Memorial Museum, disponibil online la: <https://www.ushmm.org/>

Yad Vashem. The World Holocaust Remembrance Center, disponibil online la:

<https://www.yadvashem.org/>

Dictionnaire de l'Académie française, disponibil online la: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9J0289> (accesat la 05.06.2024)

New Dimensions in Testimony (USC Shoah Foundation), disponibil online la:

<https://nld.ict.usc.edu/group/projects/new-dimensions-testimony> (accesat la 05.06.2025)